

met samen

BURGERSCHAP KUN JE LEREN!

INHOUDSOPGAVE

Inhoud

1. INLEIDING.....	3
2. VISIE.....	4
2.1 VISIE OP ONDERWIJS.....	4
2.2 VISIE OP BURGERSCHAP	4
3. DOELSTELLING	6
3.2 ALGEMENE DOELEN	6
3.2 LEERLINGDOELEN	6
4. AMBITIE	8
5. PLAN VAN AANPAK	9
6. RESULTATEN.....	10
6.1 ORGANISATIE	10
6.2 DOCENTEN.....	10
6.3 LEERLINGEN	11
7. AANBEVELINGEN.....	13
BRONNEN.....	14
BIJLAGEN	15
Bijlage 1. De Tool Voor Burgerschapsonderwijs en 21ste-Eeuwse Vaardigheden	15
Bijlage 2. Resultaten meetinstrument Rovict i.s.m Universiteit van Amsterdam.....	16
Bijlage 3. Inventarisatie burgerschapsonderwijs in diverse leergebieden.....	17
Bijlage 4. QuickScan Burgerschap VO-raad. Directie en werkgroep Burgerschap	18

1. INLEIDING

De overheid acht het bevorderen van verbinding met en participatie in de samenleving van groot maatschappelijk belang. In Nederland is dat met respect voor elkaar, voor de democratie en de rechtstaat en voor de vrijheden die iedereen heeft. Niet ieder kind krijgt de kans in de thuissituatie om de hierbij passende kennis en vaardigheden aan te leren. School is dan ook een belangrijke plek om erover te leren en ermee te oefenen. Daarom geldt sinds 2006 voor scholen de wettelijke opdracht om aandacht te besteden aan burgerschap.

Op 1 augustus 2021 is de wet ter verduidelijking van de burgerschapsopdracht in werking getreden. Dit betekent voor scholen dat zij op doelgerichte en op samenhangende wijze actief burgerschap en sociale cohesie bevorderen. Daarnaast dragen zij zorg voor een schoolcultuur waarbinnen leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar de basiswaarden van de democratische rechtstaat. Scholen dienen een omgeving te creëren, waarin leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten, ongeacht godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid.

Metameer vindt het vanzelfsprekend dat burgerschap in het onderwijs een belangrijke plek verdient. In het schoolplan (2019-2023) verwoordt metameer haar missie als volgt: *“Metameer staat als school midden in de samenleving en ziet het als haar primaire opdracht om leerlingen én medewerkers ontwikkelingsmogelijkheden te bieden, zodat zij nu en in de toekomst betekenisvol kunnen bijdragen aan de samenleving. Effectief burgerschap komt daarmee tot stand in de wisselwerking met die samenleving. In deze context leveren partnerschappen met organisaties in de regio een grote bijdrage aan het primaire proces, zowel in het binnen-als in het buitenschools leren. Zo wordt het loopbaanleren concreet. Die wereld is natuurlijk groter dan de directe omgeving. Daarom kijkt Metameer over landsgrenzen heen; onze school denkt en handelt internationaal. Dat uit zich in ons tweetalig onderwijs, maar ook in de uitwisselingen met leerlingen van scholen in andere Europese landen”*.

De aangescherpte wet en actuele maatschappelijke ontwikkelingen zijn aanleiding voor dit beleidsplan burgerschap. Metameer heeft een werkgroep Burgerschap geformeerd, die in eerste instantie de taak heeft het beleid burgerschap uit te voeren. Dit betekent dat de werkgroep onderwijsactiviteiten initieert en monitort om het burgerschapsonderwijs naar het gewenste niveau te ontwikkelen.

In het volgende hoofdstuk wordt in de visie op onderwijs en op burgerschap het belang dat Metameer hecht aan burgerschapsvorming zichtbaar. Vervolgens worden de burgerschapsdoelen toegelicht met daarna de ambitie en het daarop gebaseerde plan van aanpak. Het daaropvolgende hoofdstuk gaat in op de beoogde resultaten en het meten ervan. Dit beleidsplan eindigt met een aantal aanbevelingen aan de directie om het gewenste burgerschapsonderwijs tot stand te brengen.

2. VISIE

In het schoolplan 2019-2023 benoemt Metameer in haar visie op onderwijs expliciet burgerschapsvorming. Bovendien geeft dit schoolplan de bouwstenen voor de visie op burgerschap.

2.1 VISIE OP ONDERWIJS

Metameer wil een krachtige regionale onderwijs- en leefgemeenschap zijn, waarin kinderen zich breed ontwikkelen en leren zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen ontwikkeling.

Onder brede ontwikkeling verstaan wij primair dat onderwijs een kwalificerende functie heeft: leerlingen halen op een bij hen passend niveau een diploma en maakt daarbij een goede vervolgkeuze. Daarnaast biedt het onderwijs de mogelijkheid om voor leerlingen nu en in de toekomst een betekenisvolle bijdrage te leveren aan de maatschappij. In die zin heeft school een socialiserende functie. Ook speelt het onderwijs een rol als het gaat om persoonsvorming: de leerling is in staat om vanuit het bewustzijn van persoonlijke kwaliteiten en interesses individueel en samen met anderen sturing te geven aan haar of zijn eigen ontwikkeling.

In onze ogen zijn daarbij leertrajecten individueel én gemeenschappelijk. Het ene moment beantwoorden ze aan de eigen, authentieke talenten en leerbehoefte van de leerlingen; het andere moment komen ze juist tot stand in de dynamiek van de groep waartoe iedere leerling behoort. In deze context leren leerlingen van en met elkaar. Docenten en onderwijsassistenten zijn in voldoende mate pedagogisch en didactisch toegerust om deze processen te sturen en te begeleiden. Dit vraagt om een open leerhouding van iedereen die deel uitmaakt van de leeromgeving, om een flexibel onderwijsaanbod en een flexibele onderwijsorganisatie.

Metameer staat als school midden in de samenleving en ziet het als haar primaire opdracht om leerlingen én medewerkers ontwikkelingsmogelijkheden te bieden, zodat zij nu en in de toekomst betekenisvol kunnen bijdragen aan de samenleving. Effectief burgerschap komt daarmee tot stand in de wisselwerking met die samenleving. In deze context leveren partnerschappen met organisaties in de regio een grote bijdrage aan het primaire proces, zowel in het binnen- als in het buitenschools leren. Zo wordt het loopbaanleren concreet.

Die wereld is natuurlijk groter dan de directe omgeving. Daarom kijkt Metameer over landsgrenzen heen; onze school denkt en handelt internationaal. Dat uit zich in ons tweetalig onderwijs, maar ook in de uitwisselingen met leerlingen van scholen in andere Europese landen.

2.2 VISIE OP BURGERSCHAP

In het schoolplan is de aandacht voor burgerschapsvorming verder uitgewerkt. Metameer heeft zich ontwikkeld tot een school waar christelijke normen en waarden de basis vormen voor de omgang met elkaar en de omgeving. Leerlingen en medewerkers van elke gezindte zijn welkom. Er is respect voor ieders levensbeschouwelijke opvatting en leerlingen maken kennis met diverse vormen van levensbeschouwing. Zo leren ze verschillen in zienswijzen op de juiste waarde in te schatten en ruimte voor elkaar te creëren.

Metameer is onderdeel van een samenleving die in allerlei opzichten divers is. De opdracht aan school is om deze diversiteit te erkennen en in het onderwijs hiervoor gerichte aandacht te hebben. Alle leerlingen krijgen ongeacht hun afkomst of achtergrond, gelijke kansen op onderwijs. Leerlingen krijgen de mogelijkheid om nu en in de toekomst een betekenisvolle bijdrage te kunnen leveren aan de maatschappij.

Burgerschap is geen apart schoolvak binnen het onderwijs, maar is verweven in de vakken en de jaarlagen. Dit is een bewuste keuze, doordat hierdoor iedereen betrokken blijft en het veelvuldig terugkomt in het onderwijsprogramma van de leerlingen. Bovendien blijft het docenten eraan

herinneren dat zij binnen dit leerproces een voorbeeldrol innemen en dat veel leerlingen zich zullen spiegelen aan hun gedrag.

Vooraf binnen de LOB (loopbaanleren) lessen wordt veel aandacht geschonken aan identiteitsontwikkeling, normen en waarden, omgaan met verschillen. Het ontdekken van jezelf en de wereld en daarop te reflecteren zijn vaardigheden die Metameer leerlingen wil meegeven.

Naast onderwijs is de school ook een belangrijke sociale omgeving voor leerlingen. Jezelf ontwikkelen en hoe jij je verhoudt tot anderen, omgaan met conflicten en verschillen en reflecteren op je eigen handelen zijn kernwaarden die wij belangrijk vinden en terugkomen in ons burgerschapsonderwijs.

Burgerschapsonderwijs is niet enkel het doorgeven van kennis. Burgerschapsonderwijs gaat over het ontwikkelen van een houding, het aanleren van vaardigheden en het reflecteren op je eigen handelen. Burgerschapsonderwijs moet juist daarom een doorlopende leerlijn zijn die in verbinding staat met alle leergebieden.

3. DOELSTELLING

De inspectie onderscheidt sociale én maatschappelijke doelen in het burgerschapsonderwijs. De sociale doelen van burgerschap betreffen kennis, vaardigheden en houdingen die leerlingen nodig hebben om zich in sociale situaties redzaam te gedragen. De maatschappelijke doelen betreffen de kennis, vaardigheden en houdingen om als burger deel uit te maken van en een bijdrage te leveren aan de Nederlandse maatschappij.

In dit beleidsplan zijn deze doelen voor Metameer uitgewerkt in algemene doelen en leerlingdoelen.

3.2 ALGEMENE DOELEN

Het burgerschapsonderwijs vraagt een schoolcultuur waarbinnen leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar de basiswaarden van de democratische rechtstaat. Dit is vertaald naar de volgende algemene doelen:

- We zijn als school een democratische leeromgeving. Participatie en inspraak van collegae, leerlingen en ouders vinden wij van groot belang (Kern-/vakgroep, leerlingenraad, oudercontactgroep, klankbordgroep, leerlingarena's).
- De school fungeert als 'miniatuur van' of als 'oefenruimte voor' de ideale samenleving. Het klas- en schoolklimaat is veilig en leent zich voor een actieve bijdrage van leerlingen en ouders aan de dagelijkse gang van zaken. Er is ruimte voor dialoog en eigen meningsvorming.
- De school heeft een duidelijke aanpak met betrekking tot pesten. Wij willen een veilige school zijn voor iedereen. De school beschikt over een pestprotocol en kent vertrouwenspersonen.
- Burgerschapsactiviteiten vinden zowel in het reguliere curriculum als in de vorm van extra curriculaire activiteiten plaats.
- Wij staan voor een gezonde en duurzame school. Wij nemen leerlingen mee in de argumentatie en doelstellingen hiervan.
- Werknemers zijn zich bewust van hun voorbeeldfunctie.
- Wij investeren in een goede pedagogische relatie tussen leerling en docent en tussen leerling en onderwijsondersteunend personeel.
- Wij linken burgerschap aan onze identiteit.
- Persoonsvorming en reflectie op de eigen identiteit zijn essentieel voor burgerschap. Leerlingen leren zich bewust te worden van wie ze zijn of willen worden door betekenis te geven aan de wereld om hen heen en aan hun eigen rol daarin. "Bouw wie je bent"
- Docenten, OOP en leerlingen herkennen burgerschapsonderwijs en kunnen voorbeelden ervan geven.
- Leergebieden leveren structureel een bijdrage aan het burgerschapsonderwijs.
- Burgerschap is opgenomen in de organisatiedagen.

3.2 LEERLINGDOELEN

Bij burgerschapsonderwijs staan drie basiswaarden centraal die van belang zijn in een democratische, pluriforme samenleving: vrijheid, gelijkheid en solidariteit. Curriculum.nu heeft deze basiswaarden uitgewerkt in elf thema's, grote opdrachten genoemd, met een doorlopende leerlijn van het vo naar het vo. Metameer neemt de leerdoelen voor het vo over uit dat voorstel (Tabel 1).

Tabel 1. *Leerdoelen burgerschap onderbouw vo (curriculum.nu, 2019)*

1.	Vrijheid en gelijkheid
	Leerlingen reflecteren op het functioneren van de democratische rechtsstaat en de betekenis daarvan in het leven van burgers, en oriënteren zich op basiswaarden en de spanning daartussen.

2.	Macht en inspraak
	Leerlingen ontwikkelen inzicht in de werking van de democratische rechtsstaat. Ze analyseren maatschappelijke vraagstukken waarin machtsverhoudingen en besluitvormingsprocessen een rol spelen.
3.	Democratische cultuur
	Leerlingen leren hun mening onderbouwd te uiten en anderen daar in discussie, debat of dialoog van te overtuigen. En hoe verschillen van inzicht, waarden, overtuigingen, belangen en emoties niet altijd overbrugd kunnen of hoeven worden.
4.	Identiteit
	Leerlingen verkennen hun ambities en toekomstverwachtingen. Ze onderzoeken met welke groep(en) ze zich verbonden voelen en waarom. Ze leren over spanningen tussen identiteitsaspecten.
5.	Diversiteit
	Leerlingen verkennen de diverse samenleving in Nederland in de context van een globaliserende wereld; met aandacht voor levensbeschouwelijke stromingen, waarden en overtuigingen.
6.	Solidariteit
	Leerlingen ontwikkelen inzicht in vraagstukken rond in- en uitsluiting, rechtvaardigheid en solidariteit, en hoe daarop te handelen. Ze herkennen het gelijkheidsbeginsel uit artikel 1 van de grondwet en passen het toe.
7.	Digitaal samenleven
	Leerlingen ontwikkelen inzicht in het eigen mediagebruik en dat van de ander. Ze leren dat media invloed hebben op het sociale en politieke leven en op welke wijze. Ze onderzoeken de betrouwbaarheid van bronnen.
8.	Duurzaamheid
	Leerlingen leren over de spanningen tussen de waarden en belangen die verbonden zijn met People Planet Prosperity en die invloed hebben op de leefomgeving dichtbij en veraf, nu en later, en daarbij kritisch te zijn op eigen keuzes.
9.	Globalisering
	Leerlingen ontwikkelen inzicht in de verwevenheid en onderlinge afhankelijkheid van landen en gebieden, migratie en verdelingsvraagstukken; de rol van de EU en VN en hun eigen mogelijk invloed.
10.	Technologisch burgerschap
	Leerlingen leren vraagstukken rond technologie te analyseren en er een mening over vormen. Ze zijn zich bewust van de invloed van technologische ontwikkelingen op hun eigen leven, dat van anderen, op politiek en samenleving.
11.	Denk- en handelwijzen
	Leerlingen leren kritisch denken, ethisch redeneren, communiceren en ontwikkelen empathische vermogens. Deze denk- en handelwijzen worden toegepast in samenhang met de inhouden van de overige bouwstenen.

De feitelijke inhoudelijke uitwerking van deze leerlingdoelen ligt bij de leergebieden en docenten van Metameer. Zij ontwerpen en geven vorm aan de inhoud van deze burgerschapsdoelen, die voor een belangrijk deel ook in het curriculum van de vakken zelf zijn opgenomen.

4. AMBITIE

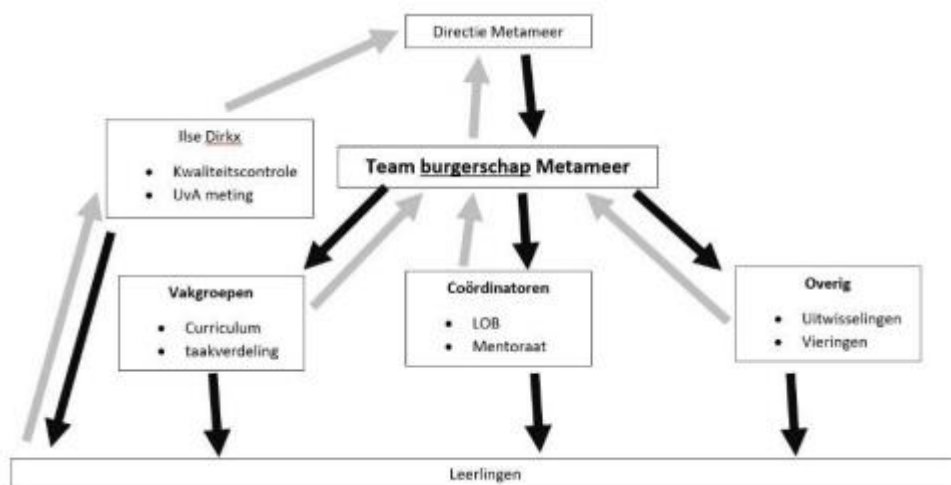
De school kent veel activiteiten in het kader van burgerschap. Enkele voorbeelden hiervan zijn internationalisering, de leerlingenraad en paarse vrijdag. Ook in de reguliere lessen krijgt burgerschap aandacht, maar er is geen zicht op het aanbod in de verschillende leergebieden. In al deze activiteiten ontbreekt het nog aan doelgerichtheid, een leerlijn en afstemming. Dit maakt het moeilijk om resultaten te volgen.

Het streven is de leerdoelen uit hoofdstuk 3 structureel te verankeren in het onderwijsaanbod van Metameer. Dit vraagt om een duidelijk overzicht van de leerdoelen met de daarbij passende activiteiten met verantwoordelijke uitvoerders. Dan is helder op welke manier en in welke contexten leerdoelen worden gerealiseerd en zijn de doelen en inhoud beter afgestemd op de leerbehoeften en -mogelijkheden van leerlingen. Dit betekent dat de onderwijsinhoud voldoet aan de volgende voorwaarden:

- Er is sprake van een goede doorlopende leerlijn, zowel in de opbouw en ordening van de leerstof als in de te ontwikkelen competenties.
- De inhoud is afgestemd op wat leerlingen nodig hebben. Wat zijn de leerdoelen voor deze groep leerlingen? Wat zijn de uitdagingen voor deze leerlingpopulatie? Hoe kunnen we leerlingen betrekken bij het invullen van het burgerschapsonderwijs?

Op deze wijze worden de eisen die de wet stelt aan burgerschapsonderwijs gewaarborgd. De bovenschoolse werkgroep Burgerschap neemt hierin het initiatief.

In Figuur 1 is zichtbaar hoe de werkgroep zich positioneert in de organisatie en op deze manier de ontwikkelingen kan aansturen en monitoren. Bovendien is duidelijk hoe verantwoordelijkheid wordt gegeven en afgelegd.

Figuur 1. Organogram Burgerschap Metameer

5. PLAN VAN AANPAK

Metameer is een samenleving in het klein, en juist daarom kunnen leerlingen in school oefenen voor het 'echte' leven. In de visie wordt dit als volgt verwoord: *“Burgerschapsonderwijs is niet enkel het doorgeven van kennis. Burgerschapsonderwijs gaat over het ontwikkelen van een houding, het aanleren van vaardigheden en het reflecteren op je eigen handelen.”* Hiervoor is het nodig de 'grote opdrachten' (curriculum.nu) uit te werken tot inhoud die aansluiten op het onderwijs en identiteit, waarbij aandacht is voor het creëren van oefensituaties.

De werkgroep Burgerschap neemt het initiatief om de bestaande activiteiten met elkaar te verbinden en te koppelen aan de doelen. Het gaat dan om lesgebonden activiteiten in de verschillende vakken en niet-lesgebonden activiteiten, zowel binnen- als buitenschools. Wanneer helder is welke leerdoelen nagestreefd worden, geeft een systematische analyse van de activiteiten zicht op het huidige burgerschapsonderwijs en eventuele manco's. Deze analyse met een actieve bijdrage van de verschillende leergebieden leidt uiteindelijk tot een doorlopende leerlijn.

De werkvorm die bij burgerschapsonderwijs toegepast wordt, is afhankelijk van de leerinhoud. Metameer maakt gebruik van de instrumenten van OMO, zoals de 'burgerschapsestafette'. Dit is een netwerk, waarin kennis en inspiratie op het gebied van burgerschap gedeeld wordt. Het geeft docenten de mogelijkheid om lessen en werkvormen te gebruiken die al bewezen zijn in de praktijk. Daarnaast kunnen docenten zich abonneren op de app Goedemorgen! van Creathlon (Bijlage 1). In Goedemorgen! zijn de 'grote opdrachten' die Curriculum.nu voorschrijft geïntegreerd en vertaald naar concrete leerdoelen. Goedemorgen! maakt deze vervolgens meetbaar: de app houdt bij welke domeinen van burgerschap behandeld worden en welke vaardigheden leerlingen ontwikkelen.

Metameer streeft een integrale benadering van burgerschap na. Er komen geen aparte lessen burgerschap op de lessentabel. Een doorlopende leerlijn zien wij op de volgende manieren tot stand komen:

- Leerlingen werken met een portfolio. De verschillende leergebieden leveren de opdrachten aan. Global Perspective (Stevensbeek) en World Citizenship (Jena) zijn goede bestaande voorbeelden.
- Ieder leergebied brengt helder in kaart wat zij aan burgerschap bijdraagt en hoe dit zich verhoudt tot het curriculum. Dit wordt opgenomen in het vakwerkplan.
- Docenten maken gebruik van de instrumenten die ter beschikking staan, zoals de "burgerschapsestafette" van OMO en de app Goedemorgen!.
- De werkgroep Burgerschap brengt de doorlopende leerlijn in kaart en zorgt voor borging.
- Burgerschap maakt structureel onderdeel uit van de organisatiedagen.
- Docenten worden geprofessionaliseerd in burgerschapsonderwijs.
- Het OOP wordt meegenomen in het burgerschapsonderwijs.
- Metameer bevordert structureel de verbinding met de buitenwereld door partnerschappen, stages, excursies, uitwisselingen.

Uiteindelijk resulteert deze aanpak tot een doelgericht, samenhangend en herkenbaar leerplan met concreet uitgewerkte doelen, uitgewerkt in kennis, houding en vaardigheden.

6. RESULTATEN

6.1 ORGANISATIE

Het realiseren van de visie op burgerschap in de praktijk vraagt een veilige leeromgeving voor leerlingen en medewerkers. Een goede implementatie en uitvoering van het burgerschapsonderwijs vraagt daarom van alle medewerkers; schoolleiding, docenten en ondersteunend personeel, de visie op burgerschap voor te leven en zich bewust te zijn van hun voorbeeldfunctie.

Om het niveau van burgerschap te meten gebruikt Metameer het meetinstrument dat ontwikkeld is door Rovict in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in kennis, vaardigheden, houding en reflectie. In het schooljaar 2020-2021 heeft op beide locaties een 0-meting plaatsgevonden (Bijlage 2).

Daarnaast heeft de werkgroep Burgerschap in 2020-2021 binnen de leergebieden een schoolbrede inventarisatie uitgevoerd van de burgerschapsactiviteiten om een overzicht te krijgen van de mate waarin de leerdoelen gedekt zijn (Bijlage 3).

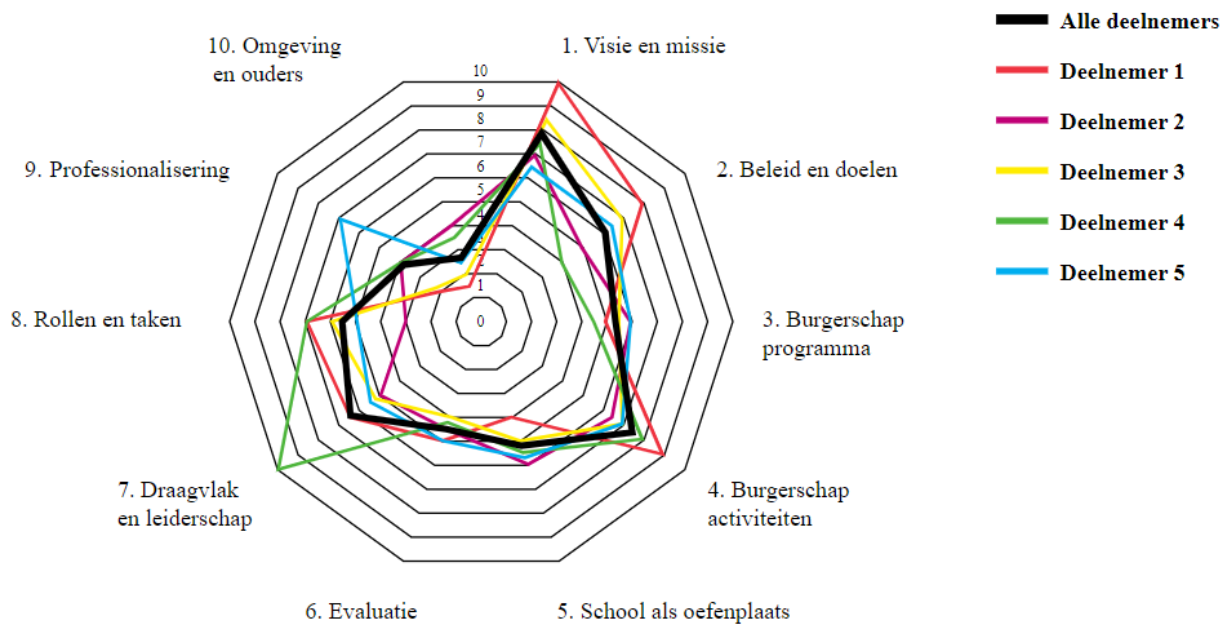
Door jaarlijks zowel intern als extern metingen uit te (laten) voeren, wordt de ontwikkeling van burgerschap zichtbaar. De werkgroep Burgerschap kan gebruik maken van de expertise van de kwaliteitsmedewerker bij de analyse van de resultaten. Deze resultaten geven richting aan het jaarlijkse activiteitenplan. Hiermee is het burgerschapsonderwijs tevens opgenomen in de kwaliteitscyclus.

6.2 DOCENTEN

Voor docenten is het belangrijk helder te hebben welke doelen ze nastreven en in hoeverre deze behaald zijn. Daarvoor is het nodig dat burgerschap opgenomen is in de vakwerkplannen, waarbij dezelfde taal gebruikt wordt. Uiteindelijk is het de bedoeling dat de thema's, grote opdrachten, in de gezamenlijke vakwerkplannen opgenomen zijn, zodat het burgerschapsonderwijs docentonafhankelijk gewaarborgd is. Leergebieden kunnen hierbij gebruik maken van de inventarisatie van de werkgroep Burgerschap.

Om het gesprek te voeren over de implementatie en kwaliteit van het burgerschapsonderwijs heeft de VO-raad de QuickScan Burgerschap ontwikkeld (Figuur 2). Deze QuickScan is in 2021 door de directie en de werkgroep Burgerschap ingevuld (Bijlage 4). De scan kan gebruikt worden om draagvlak te creëren voor het vernieuwen en/of verbeteren van het burgerschapsonderwijs. Door met elkaar de huidige stand van zaken binnen de school te onderzoeken, worden de verbeterpunten (of wensen) zichtbaar. De gewenste situatie en de ontwikkelpunten voor de komende periode kunnen gezamenlijk bepaald worden. Hieraan gekoppeld de scholingsbehoefte van werknemers, die meegenomen kan worden in de professionaliseringsactiviteiten.

Het pedagogisch en didactisch handelen bepalen in grote mate het succes van het burgerschapsonderwijs. De pedagogische principes van het jenaplanconcept en het didactisch coachen dragen belangrijk bij aan het gewenste pedagogisch en didactisch gedrag. De medewerkers van de locatie Boxmeer zijn of worden geschoold in het jenaplanconcept en in didactisch coachen. De medewerkers in Stevenbeek in didactisch coachen.

Figuur 2 QuikScan Burgerschap (een voorbeeld).

6.3 LEERLINGEN

Met onderstaande vragen kunnen schoolleiding, docenten en leerlingen beoordelen of het onderwijsaanbod geresulteerd heeft in leeropbrengsten voor de leerlingen.

- Wat zijn de opbrengsten?
- Welke leerresultaten kan ik in kaart brengen?
- Wat vinden leerlingen zelf dat ze hebben geleerd?

Essays, portfolio's en praktijkopdrachten zijn geschikte meetinstrumenten, waarmee leerlingen hun ontwikkeling op gebied van kennis, houding en vaardigheden met betrekking tot burgerschap kunnen aantonen. Daarnaast kan een cyclus van formatief handelen, waarbij de docent en leerling met elkaar in gesprek gaan en samen vormgeven aan het leren, de leeropbrengsten zichtbaar maken. Het gaat hierbij om doelgericht onderwijs in plaats van toetsgericht onderwijs, passend bij de toetsvisie van Metameer. In het toetsbeleidsplan (2020) wordt de leerfunctie van het formatief en leerdoelgericht handelen expliciet beschreven.

De effecten van het burgerschapsonderwijs laten zich niet altijd even makkelijk meten. Daarom is het goed om erbij stil te staan dat doelen ook bereikt kunnen worden doordat ze 'merkbaar' zijn. Leerlingen leren van ervaringen en van het oefenen met democratische vaardigheden in de klas. Deze ontwikkelingen zijn niet meetbaar, maar ze zijn wel zichtbaar en merkbaar. Het monitoren van de ontwikkeling van een leerling over langere tijd en het aangaan van het gesprek met de leerling over zijn ontwikkeling geven inzicht. Ook de meningen en ervaringen van ouders of andere betrokkenen van buiten de school kunnen waardevolle inzichten geven.

De werkgroep Burgerschap ziet een portfolio, vergelijkbaar met het tto-portfolio, als een goed middel om de groei en ontwikkeling van leerlingen te meten. De resultaten in dit portfolio kunnen afhankelijk van de activiteit en het gebruikte meetinstrument uitgedrukt worden in cijfers, de kwalificatie onvoldoende-voldoende-goed of de kwalificatie voldaan-niet voldaan. Het is wenselijk dat er sprake is van een hybride portfolio, dat het behalen van de leerdoelen waarborgt en waaraan leerlingen zelf opdrachten toe kunnen voegen.

Daarnaast wordt jaarlijks in leerjaar 1 en 3 het instrument 'Burgerschap Meten' van Rovict in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam gebruikt om de burgerschapscompetenties en het burgerschapsgedrag van de leerlingen in kaart te brengen. Hierin staan vier sociale taken centraal:

- Democratisch handelen
- Maatschappelijk verantwoord handelen
- Omgaan met conflicten
- Omgaan met verschillen

De resultaten kunnen vergeleken worden met die van andere – vergelijkbare of juist verschillende - scholen, met andere groepen leerlingen. Met herhaalde afnamen zijn ontwikkelingen in de tijd te volgen. De resultaten dienen om het burgerschapsonderwijs bij te sturen. Voor een grondige analyse is de expertise van een medewerker kwaliteitszorg erg wenselijk. De resultaten komen dan automatisch in het directieoverleg aan de orde..

7. AANBEVELINGEN

In dit hoofdstuk beschrijft de werkgroep Burgerschap de aanbevelingen die voortvloeien uit de vorige hoofdstukken. Aanbevelingen:

- Neem een heldere visie op in het schoolplan en bespreek dit met alle betrokkenen.
- Creëer ruimte, tijd en verantwoordelijkheid om de doelen (grote opdrachten) integraal op te nemen in het onderwijs in een doorlopende leerlijn.
- Maak burgerschap en burgerschapsonderwijs deel van de gesprekscyclus, zowel op directie-, als op uitvoerend niveau.
- Formuleer heldere doelen voor leerlingen en zorg voor een doorlopende leerlijn. Een portfolio, al dan niet digitaal, kan een goed instrument zijn om de voortgang van een leerling te monitoren. De precieze uitwerking daarvan vraagt nog aandacht.
- Faciliteer docenten. Burgerschapsestafette en de app Goedemorgen! zijn ondersteunende middelen die ingezet kunnen worden. Daarnaast is ruimte nodig om het onderwerp structureel onder de aandacht te brengen aandacht binnen de vakgroep.
- Neem het meten van de resultaten op in de jaarlijkse kwaliteitscyclus. Het toezichtskader van de inspectie geeft richtlijnen over de te meten onderdelen. De inspectie kijkt naar:
 - Is het onderwijsprogramma doelgericht en samenhangend?
 - Bestaat het onderwijsprogramma uit tenminste een kennis en respectcomponent, de bijbehorende competenties en een schoolcultuur waarin de democratische spelregels worden voorgeleefd en waarmee wordt geoefend?
 - Draagt het bevoegd gezag zorg voor een schoolcultuur waarin alle betrokkenen deze spelregels hanteren: vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid, autonomie van leerlingen, verdraagzaamheid, onderling begrip en het afwijzen van discriminatie en onverdraagzaamheid?
 - Creëert de school een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat?
- Pas een structurele doorlopende meting door de UvA m.b.t. burgerschap toe. Betrek de werkgroep Burgerschap, directie en kwaliteitsmedewerker bij de analyse van de resultaten.
- Laat burgerschap zowel binnen als buiten de school plaatsvinden. Uitbreiding en intensivering van externe partnerschappen is zeer wenselijk. Niet alleen vanuit burgerschap, maar ook het daarmee samenhangende LOB.
- Geef ruimte aan professionalisering van docenten m.b.t burgerschap. Burgerschap gaat ook over het begeleiden van gesprekken over maatschappelijk gevoelige onderwerpen zoals: vrijheid van meningsuiting, vluchtelingenproblematiek, extremisme en seksuele diversiteit. Er mag niet van uitgegaan worden dat docenten hier wel mee uit de voeten kunnen.
- Geef burgerschap jaarlijks aandacht tijdens één van de organisatiedagen. Dit om de ritmiek en de schoolbrede verbinding te bevorderen. De organisatiedagen zijn een goede gelegenheid om met elkaar in gesprek te gaan, elkaar te inspireren en van elkaar te leren.

BRONNEN

Creathon (2022) *De Tool Voor Burgerschapsonderwijs en 21ste-Eeuwse Vaardigheden*.
www.goedemorgenopschool.nl. Structureel burgerschap | Goedemorgen!

Curriculum.nu (2019) *Leergebied Burgerschap Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Burgerschap*.

Eidhof, B. (2020) *Handboek Burgerschapsonderwijs Voor het voortgezet onderwijs*.

Amsterdam, Utrecht, Den Haag. VO-raad, Bureau Common Ground en ProDemos

Metameer. *Schoolplan 2019-2023*

SLO (2015). *Op zoek naar gedeelde waarden Handreiking waarden en burgerschapsvorming op scholen*.

SLO (2021). *Handreiking burgerschap funderend onderwijs Doelgericht en samenhangend werken aan burgerschap*.

ten Dam, G., Geijssel, F., Ledoux, G., Reumerman, R., Keunen, M., Visser, A. (2014). *Burgerschap Meten Handleiding Voortgezet Onderwijs*. Rovict en Universiteit van Amsterdam

van der Laan, A., Lodeweges, J. (2021). *Burgerschap Ontwikkelingen en uitdagingen in het curriculum po en onderbouw vo. SLO*.

BIJLAGEN

Bijlage 1. De Tool Voor Burgerschapsonderwijs en 21ste-Eeuwse Vaardigheden

Domeinen vaardigheden GMS_def.pdf

Bijlage 2. Resultaten meetinstrument Rovict i.s.m Universiteit van Amsterdam

Resultaten Stevensbeek. 2020-2021

	Democratisch handelen	Maatschappelijk verantwoord handelen	Omgaan met conflicten	Omgaan met verschillen
Kennis	1 vmbo lager 1 havo hoger 3 bk lager 3 havo vergelijkbaar	1 vmbo lager 1 havo hoger 3 bk lager 3 havo hoger	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo lager 3 bk lager 3 havo vergelijkbaar	1 vmbo lager 1 havo lager 3 bk lager 3 havo lager
Attitude 1	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo vergelijkbaar 3 bk vergelijkbaar	1 vmbo lager 1 havo vergelijkbaar 3 bk vergelijkbaar 3 havo lager	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo vergelijkbaar 3 bk vergelijkbaar 3 havo lager	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo vergelijkbaar 3 bk vergelijkbaar 3 havo lager
Attitude 2	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo vergelijkbaar 3 bk vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar			
Vaardigheid 1	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo vergelijkbaar 3 bk vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo vergelijkbaar 3 bk vergelijkbaar 3 havo lager	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo vergelijkbaar 3 bk vergelijkbaar 3 havo lager	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo vergelijkbaar 3 bk vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar
Vaardigheid 2	1 vmbo lager 1 havo vergelijkbaar 3 bk vergelijkbaar 3 havo lager			
Reflectie	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo vergelijkbaar 3 bk hoger 3 havo lager	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo vergelijkbaar 3 bk vergelijkbaar 3 havo lager	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo vergelijkbaar 3 bk vergelijkbaar 3 havo lager	1 vmbo vergelijkbaar 1 havo vergelijkbaar 3 bk hoger 3 havo lager

Resultaten jenaplan 2020-2021

	Democratisch handelen	Maatschappelijk verantwoord handelen	Omgaan met conflicten	Omgaan met verschillen
Kennis	1 vmbo lager 1 h-v vergelijkbaar 3 tg vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar	1 vmbo vergelijkbaar 1 h-v vergelijkbaar 3 tg hoger 3 havo hoger	1 vmbo vergelijkbaar 1 h-v vergelijkbaar 3 tg vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar	1 vmbo lager 1 h-v lager 3 tg vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar
Attitude 1	1 vmbo vergelijkbaar 1 h-v lager 3 tg vergelijkbaar 3 havo hoger	1 vmbo vergelijkbaar 1 h-v vergelijkbaar 3 tg lager 3 havo vergelijkbaar	1 vmbo hoger 1 h-v vergelijkbaar 3 tg vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar	1 vmbo vergelijkbaar 1 h-v vergelijkbaar 3 tg vergelijkbaar 3 havo hoger
Attitude 2	1 vmbo vergelijkbaar 1 h-v vergelijkbaar 3 tg vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar			
Vaardigheid 1	1 vmbo vergelijkbaar 1 h-v vergelijkbaar 3 tg vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar	1 vmbo vergelijkbaar 1 h-v vergelijkbaar 3 tg lager 3 havo vergelijkbaar	1 vmbo vergelijkbaar 1 h-v vergelijkbaar 3 tg lager 3 havo vergelijkbaar	1 vmbo vergelijkbaar 1 h-v hoger 3 tg vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar
Vaardigheid 2	1 vmbo vergelijkbaar 1 h-v vergelijkbaar 3 tg vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar			
Reflectie	1 vmbo hoger 1 h-v vergelijkbaar 3 tg vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar	1 vmbo hoger 1 h-v lager 3 tg vergelijkbaar 3 havo lager	1 vmbo hoger 1 h-v vergelijkbaar 3 tg vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar	1 vmbo hoger 1 h-v vergelijkbaar 3 tg vergelijkbaar 3 havo vergelijkbaar

Bijlage 3. Inventarisatie burgerschapsonderwijs in diverse leergebieden

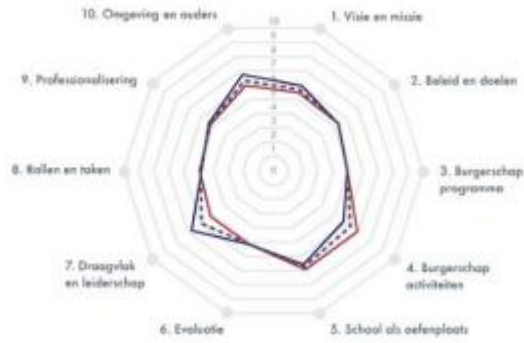
Bijlage 4. QuickScan Burgerschap VO-raad. Directie en werkgroep Burgerschap

Web QuickScan Burgerschap

A. Werkgroep Burgerschap

Web QuickScan Burgerschap

B. Directie